

до 2022/2023 навчального року

(Не)нова українська школа: традиції та новації оцінювання результатів навчання

З вересня НУШ заходить у базову середню освіту. З питань оцінювання учнів 5-х класів будемо керуватися наказом МОН України №289 від 1.04 2022р. «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». Серед важливих питань і викликів для педагогів та адміністрацій є обрання форми і способів оцінювання результатів навчання учнів. Заклади освіти мають право на свободу вибору в цьому питанні, такі зміни фіксуються рішеннями педради. Також визначається адаптаційний період, упродовж якого не здійснюється поточне і тематичне оцінювання.

НУШ задекларувала зміни підходів до оцінювання результатів навчання – воно має бути зорієнтованим на сформовані ключові компетентності та наскрізні уміння, згідно з вимогами Держстандарту. Одним з таких підходів виступає формувальне оцінювання, яке спрямоване на оцінювання навчання. Ідея формувального оцінювання з'явилася ще у 80-х рр. минулого століття як поняття «формативне оцінювання», вона була затребувана виключно на рівні індивідуальної ініціативи окремих педагогів-практиків, а не в законодавчих документах.

Чи є формувальне оцінювання абсолютно новою концепцією для української педагогічної практики? Не зовсім. Хоча термін раніше не був закріплений законодавчо, у повсякденній практиці вчителі використовували елементи формувального оцінювання, що стимулювало особистісний розвиток учнів. Прикладами таких прийомів можуть бути:

- **інтерактивні вправи**, розроблені у сервісі Learning Apps;
- **диференційовані завдання** (спосіб коригувати методи навчання з урахуванням освітніх потреб та можливостей кожної дитини);
- **«допоя пам'яті»** (обмалювати руку на папері або дошці та записати на кожен палець по 3-4 події, прізвища, які вивчалися на уроці. Перевірити завдання один в одного);
- **ситуації успіху** (це словосполучення є звичним для кожного уроку, бо саме позитивні емоції можуть стати для дитини одним з найважливіших стимулів у навчанні. Не існує єдиного рецепта чи правила щодо того, як саме створювати ситуацію успіху. Робити це треба на основі індивідуального підходу. Ситуація успіху – цілеспрямований, спеціально організований комплекс умов, що дозволяє учневі досягти значних результатів у діяльності, які супроводжуються позитивними емоційними, психологічними переживаннями. Тоді учень набуває почуття власної гідності, успіху

приводить його до усвідомлення власної компетентності, віри у свої можливості, перспективи в навчанні. Які прийоми можна використати для створення позитивного сприйняття уроку та власних досягнень? Наприклад, прийом «евріка», коли учень сам дійшов висновку чи прийняв рішення з певного завдання. Прийом «самостійний вибір завдання», при якому учень обирає обсяг, складність виконання, роботу в групі чи парі, самостійну підготовку. Отже, ситуація успіху стає фактором розвитку особистості дитини;

- **історичні рівняння** (наприклад, народ грецькою мовою + прилад для укладки волосся= історичний діяч Греції);
- **класстер** (спонукає вільно думати й відкрито висловлюватися, стимулює процеси мислення, зв'язки між окремими поняттями. Може застосовуватись на будь-якому етапі уроку);
- **синквейн/сенкан** (речення, що складається з 5-ти рядків, де 1-й рядок – тема, 2-й – ознаки та властивості, 3-й – діяльність, 4-й – особисте ставлення, 5-й – резюме);
- **розшифруй анаграму** (перемішані букви історичних понять, учні повинні скласти і назвати слово);
- **техніки самооцінювання та взаємooцінювання** (партнерська взаємодія не передбачає порівняння себе з іншими, порівняння власного рівня успішності з попередніми показниками);

– **вправа «картограф»** (записати назву карти, скласти до неї легенду, відтворити одну зі сторінок історії. Наочність є особливим джерелом історичної інформації, яке стимулює розумову діяльність, творчість, ініціативу, винахідливість).

Під час виконання цих завдань учитель-фасилітатор, який допомагає, стимулює та скеровує процес навчання, модератор-наставник та організатор роботи. У класі цінуються більше ідеї та пропозиції, а не готові відповіді. Учні готові ризикувати та помилятися під час роботи.

Ці методи і методичні прийоми давно й успішно практикують українські вчителі і є вдалими підґрунтям для подальшого розвитку та послідовного поширення практик формувального оцінювання з урахуванням напрацювань світової педагогічної спільноти.

Мета формувального оцінювання: системне відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку дитини. «Необхідно оцінювати не стільки відповідність знань рівню стандартів, закладених у державних програмах, а особистісний поступ учнів у набутті певних умінь та компетентностей», — вважає Світлана Ганаба, докторка філософських наук та професорка кафедри педагогіки

та соціально-економічних дисциплін НАД-ПСУ ім. Богдана Хмельницького.

Формувальне оцінювання як «оцінювання для навчання» складається з таких елементів:

- вироблення зрозумілих учням цілей (вчитель має ставити чіткі цілі, яких треба досягти у вивченні кожної теми, та постійно оцінювати, чи вдалося заплановане);
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей (дати учневі зворотний зв'язок та можливість відрефлексувати, чому не вдалося виконати завдання, що потрібно надолужити, рекомендації над чим попрацювати, чому допускається помилка, як її знайти і виправити);
- коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів (питання, які вчитель постійно ставить учням, дають можливість зрозуміти, наскільки правильно та повно вони розуміють матеріал. За необхідності учитель зупиняється, пояснюючи ще раз. Надаючи учням постійну підтримку, педагог формує в учнів упевненість, що вони обов'язково впораються з новим матеріалом).

Саме це дозволяє формувальному оцінюванню виконати всі функції оцінки: формувальну, діагностувальну, мотиваційно-стимулювальну, коригувальну, прогностичну, розвивальну, виховну.

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання». «Формувальне» – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень. Водночас, значення слова «оцінювання» не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Аби оцінювання стало формувальним, система прийомів, яку вчитель застосовує під час навчання, має ґрунтуватися на певних ціннісних орієнтирах. Зокрема, для успішного застосування формувального оцінювання навчальний процес має бути організований у такий спосіб, аби спонукати кожного учня бути активним його учасником, а не пасивним «отримувачем» знань і оцінок. Має бути створена така атмосфера навчання, за якої учні не бояться «йти на ризик» – ставити запитання, робити помилки й показувати, чого вони ще не вміють або не знають.

до 2022/2023 навчального року

(Не)нова українська школа: традиції та новації оцінювання результатів навчання

Звичайна оцінка	Формувальна оцінка
Сфокусована на результаті	Сфокусована на процесі
З'являється у кінці курсу	Триває протягом курсу
Оцінює результат навчання	Оцінює процес навчання
Ставить кінцевий бал	Моніторить якість та ефективність навчання
Стандартизована, відштовхується від загальноприйнятої шкали	Індивідуальна, відштовхується від початкового рівня знань
Здебільшого показує тільки недопрацювання	Показує і досягнення, і сфери, які вимагають додаткової уваги

Основне питання щодо впровадження формувального оцінювання в Україні – це не питання «бути чи не бути?», а питання «як саме?». Від відповіді на нього залежатиме, якою мірою українські школярі отримають шанс на оцінювання, підвищення рівня навчальних досягнень та доступ до більш якісної освіти на заміну «батого і пряника».

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання можна представити у вигляді такої послідовності дій:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей;
- створення ефективного зворотного зв'язку;
- забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання;
- ознайомлення учнів із критеріями оцінювання;
- забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія);
- корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Як бачимо, формувальне оцінювання розпочинається з формулювання об'єктивних, зрозумілих і конкретних навчальних цілей конкретного уроку. Якщо вчителю вдасться впровадити першу стратегію формувального оцінювання у свою роботу, учні повинні відповісти на два запитання: Якою є мета вивчення певної теми, для чого я це вчу? Чого вимагає від мене вчитель, що я повинен уміти, щоб бути добре оціненим?

Процес навчання повинен базуватись на запитаннях, відповіді на які учні знаходять самостійно. Особливо рекомендують навчальну методичку постановки завдань, метою яких є відновлення знань та використання інформації, якою учні вже володіють. Це запитання про порівняння, віднаходження рис схожості та відмінності, а також створення ментальних карт для того, щоб пов'язати різні концепції. Організація в класі дискусії, постановка запитань і завдань покажуть, як учні навчаються.

Для того, щоб учень міг використати оцінку в процесі навчання (а не як результат), вона повинна мати форму вичерпного коментаря – зворотного зв'язку. Така інформація містить відповіді на чотири

запитання: Що учень зробив добре? Що треба покращити? Як треба покращити? Як учень повинен розвиватись далі? Дуже важливо, щоб учні знали, що буде підлягати оцінюванню. Вчитель повідомляє учнів, які з їх робіт будуть оцінюватись підсумковою оцінкою – балами, а які у формі зворотного зв'язку.

Креативні прийоми зворотного зв'язку: Світлофор, Захисний лист, Піца, Долоньки, Три компліменти + одна критика, Мікрофон, Сигнали, Дерево успіху, Чек лист, Ментальна карта. Формувальне оцінювання здійснюється через спостереження за навчальною та іншими видами діяльності учнів, само- та взаємооцінювання, аналіз портфоліо, діагностичних та інших робіт, Індивідуальну картку навчального прогресу, оцінювання особистісного розвитку учнів батьками

Зворотний зв'язок – обмін інформацією між учнем і вчителем або між учнями щодо їхніх навчальних досягнень у межах визначених цілей та очікуваних результатів – має значний вплив на ефективність навчального процесу. Це доводять численні міжнародні наукові дослідження. За результатами аналізу британської організації Education Endowment Foundation (EEF), учні, чие навчання супроводжується наданням і отриманням змістовного зворотного зв'язку, у середньому на 8 місяців випереджають у своєму навчальному поступі ровесників, які такого зворотного зв'язку не отримують.

Формувальне оцінювання як стратегія підвищення рівня навчальних досягнень і покращення якості освіти – це не про застосування того чи іншого окремого прийому або інструменту. Формувальне оцінювання не може здійснюватись вибірково й не обмежується заповненням учителем тих чи інших форм. Ба більше, без постійного активного залучення учнів до оцінювання, за відсутності будь-якого із зазначених вище першочергових елементів, формувальне оцінювання може швидко перетворитися на формальне.

Досвід учителів початкових класів, учителів-учасників пілотування НУШ у 5 класах підтверджує що впровадження формувального оцінювання викликає труднощі у педагогів України. За результатами аналізу Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), основні виклики на шляху впровадження формувального оцінювання такі:

- необхідність досягнення балансу між

практиками формувального оцінювання та «завжди видимими» результатами підсумкового оцінювання (в українському контексті – також поточного бального оцінювання) на системному рівні;

- низька якість інструментів підсумкового оцінювання або застосування інструментів підсумкового оцінювання, що не відповідають змісту навчальних програм;

- недостатня узгодженість між підходами до оцінювання навчальних досягнень учнів та моніторингу якості освіти;

- складання відкритих рейтингів класів або шкіл на підставі обмеженої даних підсумкового оцінювання, як-то середній бал чи результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Серед можливих шляхів попередження або подолання зазначених викликів з огляду на міжнародний досвід експерти ОЕСР зазначають:

- послідовне поширення практик формувального оцінювання з одночасним використанням результатів підсумкового оцінювання з формувальною метою – тобто для надання й отримання зворотного зв'язку щодо успіху та рівня складності завдань, визначення подальших навчальних цілей і коригування навчання з орієнтацією на виявлені потреби учнів;

- формування загальної культури оцінювання та впровадження внутрішнього моніторингу якості освітніх послуг на рівні шкіл.

Ці кроки можуть допомогти знизити рівень напруження щодо оцінювання та створити умови для зміщення фокусу уваги учасників навчального процесу з «підготовки до тестів» на оцінювання заради більш якісного навчання.

Формувальне оцінювання є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів. Послідовне його впровадження й застосування сприяє рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів у навчанні. Цей різновид оцінювання розвиває в учнів уміння вчитися, а отже, сприяє реалізації ціннісного орієнтування щодо навчання протягом життя. Учителі, які застосовують техніки формувального оцінювання, виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання відповідно до потреб учнів.

Тетяна КОНУСЬ,
вчителька історії Красилівської загальноосвітньої школи №3,
вчителька вищої кваліфікаційної категорії, «Старший вчитель»

